

IDEAL-NONIDEAL
Filosofia unei distincții
în teoria dreptății

Eugen Huzum

INSTITUTUL EUROPEAN

FILOSOFIE

A

ACADEMICA

Ideal – nonideal. Filosofia unei distincții în teoria dreptății

Eugen Huzum

Eugen HUZUM este cercetător în filosofie la Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane”, Academia Română, Filiala Iași. Licențiat în filosofie (1998) și științe politice (2001), absolvent de studii aprofundate în „teorii ale comunicării și ale filosofiei analitice” (1999) și doctor în filosofie (din 2005), domeniile sale fundamentale de interes sunt filosofia politică, metafilosofia și epistemologia. Este editor șef al revistelor *Logos & Episteme. An International Journal of Epistemology* și *Symposion: Theoretical and Applied Inquiries in Philosophy and Social Sciences*. A publicat, sub egida Editurii Institutul European, volumul de autor *În afara eticii? Filosofia politică și principiile morale* (2016) și a coordonat lucrările *Concepte și teorii social-politice* (2011) și *Teorii și ideologii politice* (2013).

Cuvinte-cheie: teorie ideală, teorie nonideală, dreptate, filosofie politică, teorie politică

Lui Andrei Manovici,
alături de care am învățat, în frumoșii ani ai studenției,
ce este filosofia și, mai important, ce este prietenia.

Cuprins:

Cuvânt înainte

Despre concepția lui Rawls cu privire la distincția ideal-nonideal

Despre conceptualizările post-rawlsiene ale distincției

O distincție ilegală? Despre ideea că „nu există așa ceva precum teoria ideală”

Cuvânt de încheiere

Referințe bibliografice

Indice de autori

Indice de concepte

Abstract

Résumé

Cuvânt înainte

Obiectivul fundamental pe care l-am asumat în cadrul acestei cărți este unul modest, deși, după cum am putut constata, nu ușor de realizat. În același timp, însă, el este, îmi place să cred, foarte important și util: important din punct de vedere academic și util cel puțin pentru cei care aspiră, așa cum a fost cazul meu, timp de mai bine de cincisprezece ani, să se specializeze – sau măcar să poată lectura, într-un mod competent și ferit de confuzii „de începător”, cele mai multe dintre lucrările clasice (începând cu *Republica* lui Platon) sau cele mai multe dintre lucrările fundamentale publicate în ultimele decenii (mai exact, de la *A Theory of Justice*¹ încoace) – în filosofia politică. Ceea ce mi-am propus în primul rând în cadrul lucrării este lămurirea și sprijinirea argumentativă a distincției teorie ideală-teorie nonideală, așa cum este ea invocată și utilizată, începând cu Rawls, în special în lucrările de filosofie politică pe tema dreptății². Pe parcursul demersului consacrat realizării acestui obiectiv discut, de asemenea, încercând să resping, și câteva dintre cele mai importante obiecții aduse împotriva teoriei ideale ca metodă de filosofare pe această temă. Altfel spus, cartea propune și câteva analize legate de cealaltă problemă majoră ridicată de distincția ideal-nonideal în teoria politică: problema întemeierii teoriei ideale ca metodologie de filosofare pe tema dreptății sau/și ca instrument de orientare a acțiunii, instituțiilor și politicilor publice.

Abordarea pe care o propun întrebării referitoare la întemeierea teoriei ideale este, trebuie să evidențiez, una incompletă. Nu este obiectivul meu în cele ce urmează să arăt că teoria ideală este o metodă sau o strategie de filosofare care poate scăpa cu bine tuturor obiecțiilor care i s-au adus până acum. Voi lăsa, așadar, deschisă această întrebare³. Principalul temei pentru care, pe parcursul cărții, voi aduce în discuție și multe dintre obiecțiile împotriva teoriei ideale este faptul că discutarea acestor obiecții ajută, cel puțin din punctul meu de vedere, la realizarea obiectivului ei fundamental (i.e., lămurirea distincției ideal-nonideal în teoretizarea dreptății, așa cum a fost ea tratată și concepută de Rawls). De altfel, multe dintre obiecțiile împotriva teoriei ideale pe care le aduc în atenție

¹ John Rawls, *A Theory of Justice* (Belknap Press, Cambridge, 1971). Cf. John Rawls, *A Theory of Justice. Revised Edition* (Belknap Press, Cambridge, 1999). Referințele mele la *A Theory of Justice* pe parcursul cărții vor viza exclusiv ediția ei revizuită (tradusă recent și în limba română, de Horia Târnoveanu, sub titlul *O teorie a dreptății* (Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2012)).

² Deși distincția teorie ideală-teorie nonideală este relevantă și pentru alte teme sau concepte fundamentale ale filosofiei politice sau ale filosofiei morale, precum „cetatea ideală” sau „societatea bună” (i.e., design-ul instituțional ideal sau sistemul ideal de organizare socială), democrația, legitimitatea, libertatea, egalitatea, caritatea ș.a. (vezi, spre exemplu, David Estlund, *Democratic Authority: A Philosophical Framework* (Princeton University Press, Princeton, 2007) sau Liam B. Murphy, *Moral Demands in Nonideal Theory* (Oxford University Press, Oxford, 2000)), aici mă voi concentra doar asupra temei dreptății (atât pentru că, cel puțin până în prezent, majoritatea covârșitoare a discuțiilor referitoare la distincția ideal-nonideal privesc tema dreptății cât și pentru că această temă constituie una dintre temele mele favorite din filosofia politică).

³ Fie și numai pentru faptul că unele dintre obiecțiile împotriva ei – precum cele din Gerald Gaus, *The Tyranny of the Ideal: Justice in a Diverse Society* (Princeton University Press, Princeton, 2016) – sunt de dată extrem de recentă și nu am avut la dispoziție resursele necesare unei lecturi și reflecții satisfăcătoare pe marginea lor.

sunt obiecții care au la bază diverse confuzii sau neînțelegeri cu privire la această distincție sau/și la tezele care o înconjoară⁴.

Există mai multe teme care, în ultima vreme, au constituit subiectul intereselor mele (mai mult sau mai puțin) aprofundate de cercetare, teme precum egalitarianismul și celelalte teorii filosofice ale dreptății, rolul responsabilității individuale în specificarea adecvată a conținutului conceptului de dreptate, întemeierea principiului egalității umane fundamentale, teza primatului dreptății, multiculturalismul, neutralismul liberal, liberalismul politic centrat pe rațiunea publică ș.a. Drept urmare, am ezitat destul de mult înainte de a decide care dintre aceste teme ar trebui să beneficieze de prioritate din perspectiva tratării sale în cadrul unei cărți. Am decis în cele din urmă în favoarea temei de față în special din șase temeuri. Primul este constituit de o remarcă a lui G.A. Cohen, unul dintre filosofii mei politici preferați (prin prisma standardelor de claritate, precizie și seriozitate pe care le-a impus în argumentarea filosofică și a meticulozității și solidității argumentelor sale pentru tezele metodologice pe care le-a susținut cu referire la filosofia politică⁵, nu neapărat și prin prisma convingerilor, teoriilor sau idealurilor, de sorginte marxistă, pentru care a pledat, cu ingeniozitate, profunzime, rigurozitate și consecvență argumentativă, de-a lungul carierei sale⁶). Remarca sa a avut un impact motivațional

⁴ Pentru răspunsuri competente și atente la obiecțiile împotriva teoriei ideale pe care nu le analizez în cadrul cărții (sau/și pentru analize critice suplimentare ale obiecțiilor împotriva teoriei ideale discutate în cadrul ei), vezi, spre exemplu, Robert E. Goodin, „Political Ideals and Political Practice”, în *British Journal of Political Science* 25 (1995), pp. 37-56, Laura Valentini, „On the Apparent Paradox of Ideal Theory”, în *Journal of Political Philosophy* 17 (2009), pp. 332-355, Holly Lawford-Smith, „Ideal Theory – A Reply to Valentini”, în *Journal of Political Philosophy* 18, 3 (2010), pp. 357-368, Eva Erman și Niklas Möller, „Three Failed Charges Against Ideal Theory”, în *Social Theory & Practice* 39, 1 (2013), pp. 19-44 sau Christian List și Laura Valentini, „The Methodology of Political Theory”, în *The Oxford Handbook of Philosophical Methodology*, (ed.) Herman Cappelen, Tamar Szabó Gendler și John Hawthorne (Oxford University Press, Oxford, 2016), pp. 525-553.

⁵ Mă refer aici în special la argumentele sale pentru teza indiferenței la fapte a (întemeierii) principiilor ultime ale dreptății, din „Facts and Principles”, în *Philosophy & Public Affairs* 31, 3 (2003), pp. 211-245 sau *Rescuing Justice and Equality* (Harvard University Press, Cambridge, 2008), pp. 229-372.

⁶ După cum am mai precizat și în alte ocazii (spre exemplu, în „Problema fezabilității în teoria dreptății sociale”, în *Sfera Politicii* 5/171 (2012), pp. 124-135), simpatiile mele se îndreaptă mai curând spre prioritarismul rawlsian (i.e., principiul diferenței) decât spre egalitarianismul șanseii ca teorie despre specificarea corectă a conținutului conceptului de dreptate și – totodată – spre „democrația bazată pe proprietate” (*property-owning democracy*) decât spre socialismul cohenian ca ideal de design instituțional (i.e., ca ideal de organizare socială). Unii colegi (e.g., Anca Gheaus) și-au exprimat câteva rezerve și nelămuriri pe marginea coerenței dintre simpatia pentru principiile rawlsiene ale dreptății și atașamentul pentru teza coheniană a indiferenței la fapte a (întemeierii) principiilor ultime ale dreptății. Voi răspunde aici așa cum am răspuns și atunci: din câte îmi pot da seama, nu există nicio contradicție între acordul meu cu teza coheniană a indiferenței la fapte și ideea că prioritarismul rawlsian rămâne preferabil egalitarianismului șanseii ca principiu al dreptății. Așa cum a sugerat și Patrick Tomlin, aceasta este doar una dintre modalitățile în care poți fi atât cohenian cât și rawlsian (Patrick Tomlin, „Can I Be a Luck Egalitarian and a Rawlsian?”, în *Ethical Perspectives* 19, 3 (2012), pp. 371-397). Un principiu prioritarian similar principiului diferenței poate fi apărut, la urma urmei, și fără apelul la argumentele bazate pe fapte (și pe alte valori decât dreptatea) ale lui Rawls (poziția originară, argumentul stimulentei etc.), într-o manieră „intuiționistă”, interesată numai de plauzibilitatea morală a unui principiu, similară celei în care Cohen a sprijinit versiunea sa a egalitarianismului șanseii. De altfel, mai mulți susținători ai prioritarismului – spre exemplu, Richard Arneson sau Derek Parfit – au făcut, în linii mari, chiar acest lucru în argumentările lor (precum cele din Richard Arneson, „Justice Is Not Equality”, în *Ratio* 21, 4 (2008), pp. 371-391, Derek Parfit, „Equality or Priority?”, în *The Ideal of Equality*, (ed.) Matthew Clayton și Andrew Williams (Macmillan, Londra, 2000), pp. 81-125 sau Derek Parfit, „Another Defence of the Priority View”, în *Utilitas* 24, 3 (2012) – *Prioritarianism*, pp.

important asupra mea. Cohen observa că, din temeuri deloc foarte clare, nimeni nu te învață cum se face filosofia – și cu atât mai puțin filosofia politică⁷. Mai exact: (aproape) nimeni nu îți oferă indicii sau sfaturi metodologice cu adevărat importante cu privire la acest domeniu al reflecției filosofice. De altfel, așa cum probabil ați constatat în nenumărate rânduri, cele mai multe lucrări introductive despre disciplină sunt lucrări exclusiv tematice, lucrări care prezintă (cea ce autorii, editorii sau coordonatorii lor consideră drept) cele mai importante dintre temele ei și cele mai importante teorii pe aceste teme, fără a aborda în vreun fel aspectele sau dezbaterile metodologice care o caracterizează (și care, merită menționat, explică – și adesea justifică – foarte multe dintre diferențele în rezultatele teoretice cu privire la cele mai importante subiecte de investigație ale domeniului)⁸. Astfel de lucrări te pot ajuta, desigur, să îți faci o idee generală cu privire la disciplină, însă îți sunt aproape cu totul inutile pentru cel mai important obiectiv pe care îl urmărești atunci când te îndrepti, cu naivitatea specifică novicelui, spre introducerile în filosofia politică: să înveți, fie și doar parțial, cum să faci filosofie politică „la modul serios” sau măcar să înțelegi specificul argumentării și teoriilor ei (prin comparație, spre exemplu, cu argumentările și teoriile specifice științelor politice) sau să înveți să te ferești de greșelile cele mai frecvente în interpretarea obiectivelor, intențiilor, tezelor și argumentelor avansate în cadrul lucrărilor fundamentale ale domeniului (și mai ales în cadrul acelor lucrări care se mișcă în mod prioritar în spațiul „teoriei ideale”⁹). Or, în opinia mea, filosofii politici sunt obligați, atât din punct de vedere moral cât și din temeuri ce țin de servirea și promovarea

399-440). Pentru explicații suplimentare în ceea ce privește opinia mea în materie, vezi *infra*, pp. Pentru lecturi utile în formarea unei opinii echitabile și bine întemeiate despre socialismul cohenian, vezi, spre exemplu, G. A. Cohen, *Why Not Socialism?* (Princeton University Press, Princeton, 2009), Pablo Gilibert, „Feasibility and Socialism”, în *The Journal of Political Philosophy* 19, 1 (2011), pp. 52-63, J. Angelo Corlett, (ed.), *The Journal of Ethics* 14, 3-4 (2010) – *Devoted to G. A. Cohen*, Justin P. Holt, „G.A. Cohen on the Feasibility of Socialism”, în *Critique: Journal of Socialist Theory* 40, 1 (2012), pp. 41-55, Elaine Coburn, (ed.), *G. A. Cohen - Socialist Studies / Études socialistes* 8, 1 (2012), Jason Brennan, *Why Not Capitalism* (Routledge, Londra, 2014), Alexander Kaufman, (ed.), *Distributive Justice and Access to Advantage: G. A. Cohen's Egalitarianism* (Cambridge University Press, Cambridge, 2014), Miriam Ronzoni și Zofia Stemplowska, (ed.), *G.A. Cohen and Socialism – Politics, Philosophy & Economics* 13, 2 (2014), Chad Van Schoelandt, „Markets, Community, and Pluralism”, în *The Philosophical Quarterly* 64, 254 (2014), pp. 144-151, Nicholas Vrousalis, *The Political Philosophy of G. A. Cohen: Back to Socialist Basics* (Bloomsbury, Londra, 2015) sau Alfred Archer, „Community, Pluralism and Individualistic Pursuits: A Defence of Why Not Socialism?”, în *Social Theory and Practice* 42, 1 (2016), pp. 57-73.

⁷ G. A. Cohen, „How to Do Political Philosophy”, în *On the Currency of Egalitarian Justice, and Other Essays in Political Philosophy*, ed. Michael Otsuka (Princeton University Press, Princeton, 2011), p. 225.

⁸ Observația este valabilă inclusiv în cazul celor mai bune lucrări introductive în filosofia politică (precum lucrarea clasică a lui Will Kymlicka, *Contemporary Political Philosophy: An Introduction*, ediția a II-a (Oxford University Press, Oxford, 2002) sau Gerald Gaus și Fred D'Agostino, (ed.), *The Routledge Companion to Social and Political Philosophy* (Routledge, Londra & New York, 2012)). Singura excepție notabilă de la regulă pe care o cunosc este *The Oxford Handbook of Political Philosophy*, (ed.) David Estlund (Oxford University Press, Oxford, 2012), care conține un (excelent) capitol pe această temă semnat de Zofia Stemplowska și Adam Swift („Ideal and Nonideal Theory”, pp. 373-391).

⁹ Precum Rawls, *A Theory*, John Rawls, *Political Liberalism* (Columbia University Press, New York, 1996), John Rawls, *The Law of Peoples with "The Idea of Public Reason Revisited"* (Harvard University Press, Cambridge, 1999), Robert Nozick, *Anarchy, State, and Utopia* (Blackwell, Oxford & Cambridge, 1974) – trad. rom. *Anarhie, stat și utopie* (Editura Humanitas, București, 1997), Larry Temkin, *Inequality* (Oxford University Press, New York, 1993), Ronald Dworkin, *Sovereign Virtue: The Theory and Practice of Equality* (Harvard University Press, Cambridge, 2000), pp. 11-306, Cohen, *Rescuing*, Kasper Lippert-Rasmussen, *Luck Egalitarianism* (Bloomsbury, Londra & New York, 2016) etc.

obiectivelor academice (și chiar a obiectivelor „practice”) ale disciplinei, să facă tot ce le stă în putință pentru a remedia această stare de lucruri.

Este important, cel puțin pentru mine, să evidențiez că v-ați făcut o impresie greșită dacă ați concluzionat, pe baza remarcilor mele de până acum, că această carte încearcă să vă învețe cum se face filosofia politică. Departate de mine un astfel de obiectiv. Limitele expertizei mele mă obligă să las atingerea unui țel atât de ambițios în sarcina acelor filosofi politici sau pedagogi ai disciplinei cu mult mai buni decât mine. În plus, deși am încercat să fiu cât mai clar și explicativ în cadrul ei, inclusiv, sper, pentru nespecialiști, cartea nu este tocmai una „introdactivă”, cel puțin nu în sensul de „foarte ușor de înțeles chiar și pentru cineva extrem de puțin familiarizat cu evoluțiile, conceptele și dezbaterile recente din filosofia politică”. Dată fiind tema pe care o abordează, ea transmite totuși, fie și doar indirect, câteva indicii metodologice importante cu privire la filosofia și filosofarea politică. Ca atare, nu cred că greșesc prea mult dacă afirm că ea răspunde, deși doar parțial, nemulțumirii lui Cohen și obligației morale și academice pe care am atribuit-o filosofilor politici.

Cohen a oferit două posibile explicații pentru lipsa (cvasi)totală a sfaturilor metodologice din lucrările de filosofie politică sau din lucrările introductive în domeniu: 1) convingerea că doar practica susținută și imitația te pot învăța să devii un filosof politic serios, nu explicațiile metodologice (explicații care sunt, oricum, aproape imposibil de oferit); și 2) egoismul (refuzul filosofilor politici de a-și ajuta studenții să învețe secretele meseriei mult mai ușor decât le-a fost lor pentru a le deprinde)¹⁰. Deși nici a doua explicație nu este cu totul de ignorat, cea mai importantă rămâne, totuși, după toate probabilitățile, prima. Brian Barry nu a exprimat, fără îndoială, doar opinia sa atunci când a sugerat că o bună argumentare filosofică nu are nevoie de pregătire metodologică. Barry: „atât experiența comună a argumentării morale concrete cât și arhivele filosofiei morale anglo-americane din ultimele decenii arată cu tărie că prefațarea practicii unei activități ... cu încercarea de a stabili prescripții generale cu privire la modul în care trebuie făcută nu este nici necesară și nici dezirabilă. Această observație are o largă aplicabilitate. Artiștii sau oamenii de știință care își derivă practica dintr-o filosofie a artei sau dintr-o filosofie a științei sunt foarte rar artiști sau oameni de știință foarte buni. În mod normal, practica are prioritate, filosofia încercând să o înțeleagă și să o sistematizeze abia ulterior”¹¹.

Desigur, receptarea și aplicarea unor indicii sau sfaturi metodologice, oricât de bune ar fi ele, nu sunt deloc suficiente pentru atingerea obiectivului de a deveni un filosof politic serios. Dacă urmărești un astfel de obiectiv, nimic nu te poate scuti, oricât de aplecat și talentat pentru filosofare ai fi, de lectura asiduă a lucrărilor fundamentale ale filosofiei politice, de reflecția atentă și îndelungată pe marginea teoriilor, argumentelor și metodelor lor sau a problematicei pe care o aduc în atenție, de exercițiul susținut al interpretării și argumentării filosofice (și al scriiturii cât mai „clare și distincte”) sau, dacă ai noroc, de munca perseverentă sub îndrumarea unui exponent de marcă – sau/și a unui bun și dedicat

¹⁰ Cohen, „How to Do”, p. 225.

¹¹ Brian Barry, *Theories of Justice* (University of California Press, Berkeley & Los Angeles, 1989), pp. 257-258 (trad. mea). Merită menționat că, prin „filosofia morală”, Barry se referă și la filosofia politică, el fiind unul dintre acei „moralisti” care consideră că filosofia politică este o ramură a filosofiei morale. În ceea ce mă privește, am apărat această concepție „moralistă” a filosofiei politice, pe care unii autori realiști o consideră inadecvată, în Eugen Huzum, *În afara eticii? Filosofia politică și principiile morale* (Editura Institutul European, Iași, 2016).

pedagog – al disciplinei. Nu există, firește, rețete universale, a căror aplicare mecanică sau algoritmică te poate ajuta să devii, peste noapte, un bun cercetător în filosofia politică. Din punctul meu de vedere, nu este nicio îndoială, însă, că sfaturile sau măcar indiciile metodologice corecte și venite la momentul potrivit sunt foarte utile în acest sens. Așa cum este și cazul sfaturilor metodologice oferite de Cohen¹², ele îți pot ușura cu mult munca necesară îndeplinirii unui astfel de obiectiv. Cred, așadar, că o lume cu mai multe lucrări decente de metodologie a filosofiei politice ar fi o lume mai bună pentru dezvoltarea și progresul disciplinei, ca și pentru cei care aspiră să lucreze „la modul serios” în cadrul ei. Atitudinea de tip „merge și așa” sau „merge orice” – i.e., în acest caz, „merge și fără o pregătire metodologică adecvată” – produce rareori rezultate remarcabile, inclusiv în cazul filosofiei politice. Că așa stau lucrurile o arată, de altfel, chiar instanțele invocate de Brian Barry drept suport pentru opinia sa. Atât experiența curentă cât și arhivele argumentării din filosofia politică, inclusiv ale celei anglo-americane, conțin destul de puține argumente cu adevărat importante și relevante pentru temele pe marginea cărora au fost avansate. În orice caz, numărul argumentărilor filosofice problematice, precare sau de-a dreptul proaste este, cred că veți fi de acord, unul infinit mai mare.

Dacă m-ați întreba care mi-ar fi fost cel mai util sfat sau indiciu metodologic atunci când, ca tânăr student și apoi cercetător, am decis să mă specializez în filosofia politică, v-aș răspunde fără niciun fel de ezitare: atenționarea asupra distincției ideal-nonideal și a faptului că o parte foarte importantă a lucrărilor fundamentale despre dreptate ale domeniului sunt lucrări ce se mișcă în mod prioritar în spațiul idealității. Acesta este, de altfel, al doilea temei important aflat la baza deciziei mele de a acorda prioritate scrierii acestei cărți: mi-am dorit să public o lucrare pe o temă pe care eu însumi aș fi apreciat-o enorm la începuturile carierei mele în cercetare. Potrivit constatărilor mele (și experienței personale), confuzia (sau ignorarea distincției) între teoria ideală și teoria nonideală a dreptății este una dintre cele mai frecvente erori – dacă nu chiar cea mai frecventă eroare – printre filosofii politici sau/și printre politologi (nu numai de la noi, ci din întreg spațiul academic) și una dintre principalele surse de interpretări, obiecții și argumentări precare, de dialoguri ale surzilor sau de dezbateri false și adesea inutile în filosofia și teoria politică¹³. Ea este, de asemenea, principala confuzie căreia i-am căzut pradă, la rândul meu,

¹² Pentru cei care nu au avut încă șansa să-l consulte pe Cohen în această chestiune, sfaturile sale sunt, în esență, următoarele: 1) încercați să vă clarificați cât se poate de bine cu privire la ce anume credeți că puteți realiza prin intermediul unui argument; 2) nu sacrificați exprimarea unui argument (care se poate dovedi important și relevant) din teama că nu puteți fi suficient de clari în exprimarea lui sau din teama că ați putea greși; 3) nu vă fie teamă să exprimați observații care ar putea să pară „prostești” sau „insuficient de inteligente” atunci când vi se pare că cineva greșește în mod evident în opiniile sau teoriile pe care le susține (de vreme ce până și unii dintre cei mai buni și mai experimentați filosofi pot comite uneori greșeli uriașe în argumentările sau teoriile lor); 4) evitați să confundați sau să „amestecați” teme sau întrebări ale filosofiei politice care sunt, de fapt, distincte (e.g., întrebări precum „ce este dreptatea?”, „ce trebuie să facă statul?” și „ce stări de lucruri este dezirabil să fie realizate în cadrul societății?”); și 5) încercați să înțelegeți cât mai bine (înainte de a critica) pozițiile celor care se află în dezacord cu poziția voastră, obișnuiți-vă cu existența unor puncte de vedere diferite în filosofie și acomodați-vă cu ideea că, de obicei, niciunul dintre aceste puncte de vedere nu este „în mod evident” fals sau greșit (Cohen, „How to Do”, pp. 225-235).

¹³ Așa cum am putut constata, din nou, și în analiza recentei dezbateri dintre realism și moralism în filosofia politică, prezentată în *În afara eticii?*. Cumva paradoxal, dacă eliminăm din discuție ipoteza ignorării ei deliberate, confuzia între cele două apare adesea chiar și în lucrările unor filosofi care par să fie familiarizați cu distincția între teoria ideală și teoria nonideală.

în cadrul lecturilor în domeniu de la începutul carierei mele în cercetare. Parcurgerea unei lucrări decente și suficient de cuprinzătoare pe tema distincției ideal-nonideal în teoretizarea dreptății m-ar fi ajutat enorm în evitarea acestei confuzii și m-ar fi ferit, așa cum i-ar fi ferit pe mulți alții care profesază în filosofia și teoria politică, unii dintre ei cu o istorie destul de îndelungată a activității în domeniu, de multe presupuziții și premise false în interpretarea și analiza celor mai multe dintre lucrările fundamentale ale disciplinei (și în special de premisa că toate aceste lucrări oferă, într-un fel sau altul, teorii nonideale, teorii despre politicile și aranjamentele sociale dezirabile „aici și acum” sau/și, eventual, în orice alte circumstanțe imaginabile).

„Una dintre cele mai familiare și mai iritante mișcări din filosofia politică” – scrie Chris Bertram pe unul dintre cele mai interesante bloguri dedicate dezbaterii problemelor și noutăților specifice acestui domeniu de reflecție filosofică – „se petrece atunci când, în încercarea de a răspunde unei obiecții care face referire la complicațiile și problemele ridicate de circumstanțele lumii în care trăim, un oponent precizează că argumentul său a fost avansat, de fapt, ca argument specific teoriei ideale, nu ca unul interesat să răspundă uneia sau alteia dintre problemele pe care le înfruntăm în lumea reală”¹⁴. Simpatizez profund cu frustrarea lui Bertram. Am experimentat și eu o astfel de frustrare în câteva ocazii în care am urmărit una sau alta dintre dezbaterile din filosofia politică recentă. În acele ocazii, supărarea mea a fost cauzată de faptul că apelul la „teoria ideală” nu reprezenta, de fapt, o „mișcare” legitimă a filosofului care o utiliza, ci doar un subterfugiu în încercarea de a evita să se recunoască învins în dezbateri prin „schimbarea subiectului” acesteia. Și mai deranjante pentru mine au fost, însă, acele ocazii în care am constatat, la destui filosofi politici, o strategie argumentativă opusă celei invocate de Bertram. Strategia la care mă refer este aceea a obiectării împotriva unei teorii ideale ignorând (sau necunoscând) caracterul ei ideal, i.e. tratând-o ca teorie nonideală, ca teorie despre politicile și aranjamentele sociale dezirabile „aici și acum” sau/și în orice alte circumstanțe imaginabile. Din punctul meu de vedere, o astfel de manevră constituie una dintre cele mai importante – și mai iritante – mărci ale diletantismului, neseriozității, inechității sau lipsei de respectabilitate în argumentarea și dezbaterile academice din filosofia și teoria politică. Dacă lucrarea mea ar contribui, oricât de puțin, la limitarea pe viitor, fie și doar în spațiul academic românesc, a recursului la o astfel de manevră sau strategie argumentativă, una dintre cele mai importante dintre intențiile ei ar fi îndeplinită.

Un al treilea temei care m-a determinat în scrierea acestei cărți este raritatea extremă a lucrărilor de filosofie politică (fie traduceri, fie lucrări ale unor autori români) în spațiul academic de la noi. Cu unele excepții notabile, desigur, mai toți cei care studiază politicul sunt atrași, aici, de științele politice, nu de filosofia politică, tot așa cum lucrările despre politic traduse de editurile românești sunt, într-o majoritate covârșitoare (conform calculelor mele, aproximativ 90%), lucrări de politologie. Lucrările de metodologie a filosofiei politice sunt și mai puțin disponibile. Articolele și studiile publicate pe această temă în revistele românești de specialitate pot fi numărate, practic, după știința mea, pe degetele de la o mână. Sper, aşadar, ca această carte să compenseze cumva acest neajuns și

¹⁴ Chris Bertram, „A Hypothesis about ‘Ideal Theory’ and Justice”, *Out of the Crooked Timber of Humanity, No Straight Thing Was Ever Made*, <http://crookedtimber.org/2015/03/12/a-hypothesis-about-ideal-theory-and-justice/> (trad. mea).

– dacă se poate – să stimuleze și alte cercetări în domeniu, mult mai importante și mai semnificative decât cercetarea ale cărei rezultate sunt oferite aici.

În al patrulea rând, acesta este, fără îndoială, cel mai propice moment pentru scrierea și publicarea unei astfel de cărți. Până nu demult extrem de rare, lucrările pe tema clarificării distincției ideal-nonideal au cunoscut o mică „explozie” în ultima vreme. Unii teoreticieni nu se feresc să o declare chiar tema centrală din ultimii ani în filosofia politică¹⁵. În orice caz, nu cred că greșesc dacă observ că această temă a devenit, în sfârșit, așa cum merită, o temă prioritară (sau, după cum ar spune unii, mai puțin inspirați, o temă „la modă”) a filosofilor politici. Nu cunosc niciun temei pentru care ea nu ar trebui să devină una de interes și pentru filosofii politici sau/și pentru politologii din România. Dimpotrivă. În lumina observațiilor mele de până acum, consider că avem toate motivele pentru a nu ignora sau subestima această temă.

În al cincilea rând, cercetările pe această temă m-au condus la concluzia că, deși multe dintre ele cu adevărat remarcabile, niciuna dintre contribuțiile de până în prezent la proiectul lămuririi distincției ideal-nonideal nu este în întregime satisfăcătoare. Mai exact, cel puțin din punctul meu de vedere, niciuna dintre conceptualizările și explicațiile oferite în literatură acestei distincții, nici măcar cea oferită de Rawls, nu este liberă de probleme. Am decis să scriu această carte și din convingerea că pot corecta aceste probleme.

În sfârșit, al șaselea temei care m-a determinat să acord prioritate temei acestei cărți este continuitatea ei cu problematica abordată în lucrarea precedentă, publicată, nu cu foarte mult timp în urmă, (tot) de Editura Institutul European. Și cartea în discuție¹⁶ a abordat o temă metodologică, examinând principalele argumente și contra-argumente avansate de susținătorii realismului pentru teza că filosofia politică nu este și nu poate fi (doar) o ramură a eticii sau pentru teza că ea ar trebui „scoasă în afara eticii”, în sensul că nu ar mai trebui să utilizeze argumente bazate pe principii, valori, convingeri sau intuiții morale „pre-politice”. Ocazia de a aprofunda câteva idei, aspecte și argumente aflate în conexiune cu problematica ridicată de dezbateră realism vs. moralism și șansa de a avansa în lămurirea unor chestiuni metodologice importante ce privesc filosofia politică reprezintă, sper că veți fi de acord, oportunități a căror valorificare merita să beneficieze de prioritate, în ciuda faptului că și celelalte teme care m-au preocupat în mod special în cadrul cercetărilor mele sunt, fără îndoială, teme importante și, cel puțin unele dintre ele, de puternică actualitate, ale filosofiei politice.

Aveam la dispoziție, desigur, mai multe modalități de a încerca să răspund obiectivului fundamental pe care l-am anunțat. În cele din urmă, am decis, sper că suficient de inspirat, pentru realizarea lui în baza unui dialog cu principalii teoreticieni care au încercat, la rândul lor, să contribuie la lămurirea distincției ideal-nonideal. În urma acestei decizii, a rezultat un volum care cuprinde, în afara acestui cuvânt înainte, trei capitole – sau, poate mai corect spus, judecând după întinderea lor, o secțiune, un capitol și un semicapitol –, alături de un scurt cuvânt de încheiere. Am început, după cum era de așteptat, dat fiind că vorbim despre filosoful care a propus-o, a explicat-o și a încercat să o justifice pentru prima

¹⁵ Vezi, spre exemplu, opiniile exprimate de Colin Farrelly, Jason Stanley, Alex Guerrero sau Ingrid Robeyns pe *Leiter Reports: A Philosophy Blog*, „Hot Topics in Political Philosophy?”, <http://leiterreports.typepad.com/blog/2014/05/hot-topics-in-political-philosophy.html>.

¹⁶ Huzum, *În afara eticii?*.

oară¹⁷, cu analiza concepției lui Rawls în privința acestei distincții referitoare la teoria dreptății. Urmează, în capitolul al doilea, o prezentare a rezultatelor investigației contribuțiilor post-rawlsiene în proiectul lămuririi ei și – totodată – expunerea modestei mele contribuții la acest proiect. Capitolul al treilea respinge teza că distincția teorie ideală-teorie nonideală ar fi una falsă, nejustificată sau doar graduală. Cuvântul de încheiere concluzionează parcursul argumentativ al cărții și reamintește câteva dintre explicațiile și observațiile sale fundamentale.

Așa cum veți observa, cartea are, cel puțin pe alocuri, un caracter și un ton oarecum didactic sau, în orice caz, unul ce riscă să fie perceput drept excesiv de expozitiv, explicativ sau informativ. Acest lucru poate fi, cel puțin pentru unii dintre dumneavoastră, care considerați, ca și mine, că o lucrare de filosofie trebuie să prezinte mai curând argumente decât expuneri, informații sau (prea multe) explicații, unul supărător. Sper, totuși, că nu am exagerat în această privință. În plus, deși am încercat cât am putut să-l evit, apariția acestui ton era, cred că veți fi de acord, oarecum inevitabilă, dat fiind obiectivul fundamental pe care l-am asumat în cadrul ei. Așa cum am precizat de la bun început, mi-am dorit ca această carte să fie cât de cât utilă nu atât celor deja ancorați în filosofarea pe marginea distincției ideal-nonideal sau pe alte teme specifice filosofiei politice (deși sper că și ei vor găsi aici intuiții, idei sau argumente care să-i ajute în propriile cercetări), cât celor interesați dar, totodată, mai puțin familiarizați cu problematica, argumentarea și implicațiile presupuse de această distincție sau/și cu diversele idei și teorii – și în special cu diversele teorii ideale ale dreptății – propuse în filosofia politică recentă.

Unii colegi au avut câteva obiecții în privința titlului pe care l-am ales. Mai exact, el li s-a părut cumva înșelător, dacă nu chiar pretențios. Este corect să vorbești despre „filosofia” unei distincții? Are o simplă distincție o „filosofie” a ei? Nu cumva am abuzat termenul „filosofie” atunci când l-am utilizat în această expresie? Sper că nu. Desigur, nu am niciun argument care să poată convinge pe cineva care împărtășește o concepție „aristocratică” despre filosofie că termenul poate fi utilizat în mod legitim și în vecinătatea unei „simple” distincții. Singura mea scuză pentru o astfel de persoană este aceea că distincția pe care o vom discuta aici nu este, de fapt, una tocmai „simplă”. Numeroasele confuzii și neînțelegeri care o înconjoară atestă din plin acest fapt. În plus, distincția teorie ideală-teorie nonideală este una înconjurată de numeroase dezbateri și controverse. Nu cred că mă înșel în afirmația că aceste dezbateri și controverse sunt de natură filosofică. Poate mai corect spus ar fi că ele sunt de natură metafilosofică. Însă metafilosofia, sau, după cum se exprima Timothy Williamson, „filosofia filosofiei”¹⁸, este o ramură a filosofiei și nu poate fi, la urma urmei, decât o ramură a filosofiei.

¹⁷ Unii filosofi au identificat germele distincției teorie ideală-teorie nonideală încă la Platon, în *Republica*, 472a (vezi, spre exemplu, Lea Ypi, „On the Confusion between Ideal and Non-ideal in Recent Debates on Global Justice”, în *Political Studies* 58 (2010), pp. 537–538). Alții au observat că o distincție similară celei introduse de Rawls a fost realizată, cu mai bine de un secol înainte, și de Henry Sidgwick, sub forma distincției între teoriile etice „dublu ideale” și teoriile etice ideale (Henry Sidgwick, *The Methods of Ethics* (University of Chicago Press, Chicago, 1962) (ed. orig. 1874), p. 18). Aceste observații sunt, cel mai probabil, corecte. Rawls rămâne, însă, fără îndoială, filosoful care a introdus, a precizat, a dezvoltat și a „popularizat” această distincție în teoria politică actuală, cel care a „fixat” coordonatele principale ale trasării și înțelegerii ei și – totodată – filosoful ale cărui considerații au lansat dezbaterile contemporane pe tema acestei distincții și pe temele corelative ei.

¹⁸ Timothy Williamson, *The Philosophy of Philosophy* (Blackwell, Malden, 2007).

În scrierea cărții m-am ajutat, pe alocuri, cu unele considerații făcute și în alte lucrări pe care le-am publicat. Este vorba în primul rând despre următoarele: „Dreptatea socială”, în *Concepte și teorii social-politice*, (coord.) Eugen Huzum (Editura Institutul European, Iași, 2011), pp. 59-83, „Problema fezabilității în teoria dreptății sociale”, în *Sfera Politicii* 5/171 (2012), pp. 124-135, „Egalitarianismul”, în *Teorii și ideologii politice*, (coord.) Eugen Huzum (Editura Institutul European, Iași, 2013), pp. 49-88 și „Teza coheniană a insensitivității la fapte”, în *Idei și valori perene în științele socio-umane. Studii și cercetări*, (coord.) Ana Gugiuman (Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2013), pp. 433-440.

Soția mea, Loredana Huzum, și Cătălina-Daniela Răducu au făcut, din nou, o treabă excelentă, corectând, cu atenție și răbdare, și manuscrisul acestei cărți. Le mulțumesc și le rămân îndatorat, ca atare, încă o dată, tot așa cum le mulțumesc și le sunt recunoscător, din nou, doamnelor Elena Uzier, Sonia Rusu și Iuliana Mihai, reprezentantele Editurii Institutul European care m-au ajutat cel mai mult, cu amabilitate și profesionalism, în editarea cărții.